

До історії єврейської колонізації Правобережної України: звенигородський кагал у другій половині XVIII ст.

В другій половині XVIII ст. єврейство Речі Посполитої, що складало замкнену етнічну групу, переживало тяжкі часи. Не кращим було становище і українських євреїв. Вкрай хистка політична ситуація, в якій знаходилася польсько-литовська держава, постійні втручання у її внутрішні справи сусідів, у першу чергу Російської імперії, періодичні заворушення корінного населення України, безмежна шляхетська анархія визначали занепад Речі Посполитої, століттям раніше великої держави Центрально-Східної Європи, і не могли не позначитися на стані обробної промисловості й торгівлі, що були основними об'єктами капіталовкладень з боку євреїв. На відміну від тваринництва, рільництва, лісових промислів, які перебували у відносно кращому становищі, обробна промисловість знаходилася в цілковитій стагнації: процвітали лише винокурні, без яких не обходилося жодне чого-небудь варте господарство [10, 15]. Всі ці винокурні, як правило, орендувалися євреями [13, 49]. Колись численні на Правобережній Україні буди (поташні заводи), гути (склоробні підприємства), рудні й гамарні (металургійні заклади) траплялися в другій половині XVIII ст. лише зрідка [13, 49–50]. Торгівля, яка в 50–60-х рр. перебувала в більш сприятливих умовах, після першого поділу Речі Посполитої (1776 р.) різко скоротилася внаслідок як втрати цілого ряду важливих торговельних шляхів, введення високих мит на ввезення товарів до Австрії та Пруссії, так і вимушеного перенесення місця проведення контракткових ярмарків з традиційного Львова, який відійшов до Австрії, до волинського міста Дубна. Торгівля ж в польсько-литовській державі, на думку С. Бершадського, знаходилася в XVI ст. майже виключно в єврейських руках [11, 408]. Подібну ситуацію в торгівлі М. Каманін вважав характерною і для XVIII ст. [13, 15].

Разом з погіршенням економічної ситуації в містах все вище зазначене стало однією з причин інтенсивного переселення євреїв зі звичних для них Волині й Поділля на південний схід Речі Посполитої: південну Київщину і південно-східну Брацлавщину.

Іншою причиною даного переселення склали два важливих для єврейства факти: знищення в 1775 р. Запорізької Січі і наказ російського уряду від 16 листопада 1769 р., згідно з яким євреям дозволено було поселятися лише «В Новоросійському краї» [16, 269]. Однак відносно

слабка залюдненість Південної України і заборона місцевої російської адміністрації займатися євреям рядом традиційних своїх ремесел, в першу чергу шинкарством, стримувало єврейство від швидкого переселення туди. Так, протягом 1776 – 1778 рр. декілька кагалів Речі Посполитої, в тому числі Балтський, прохали новоросійську губернську канцелярію прийняти їх в російське підданство і поселити в межах Новоросійської губернії, супроводжуючи це прохання рядом умов, зокрема і наданням дозволу на шинкарство. В останньому їм було відмовлено і євреї, хоч і переселились в Новоросійську губернію, але замешкали в північних її районах, поблизу кордонів Речі Посполитої, а не біля гирл Інгулу, Бугу, Дніпра, як планувала канцелярія [12, 15–16].

Зрештою, не менш важливою причиною переселення євреїв на південний схід Речі Посполитої стало широке розповсюдження там оренди і шинкарства в зв'язку з християнською землеробською колонізацією цих земель, яка набула особливого розмаху після придушення Коліївщини 1768 р. Даний факт також сприяв поживленню руху єврейства з міст в села.

До тих територій Речі Посполитої, куди досить інтенсивно переселялися євреї протягом другої половини XVIII ст., належало і стара Звенигородщина – територія з центром в містечку Звенигородка, що в згаданий період входила до складу Брацлавського воєводства. Серцевину цієї території складало Звенигородське староство. Звенигородські старости згадуються з початку XVI ст. Цю посаду займали особи, що одночасно виступали як «брацлавські й вінницькі старости». Звенигородський замок знаходився поруч з Чорним шляхом, яким татарські чамбули вдиралися в українські землі. Як наслідок, з кінця XV – початку XVI ст., коли татарські набіги набрали регулярного характеру, цей замок неодноразово опинявся в ситуації облоги. У 1517 р. татари вщент зруйнували Звенигородський замок [14, 33]. Згодом, достеменно невідомо коли, замок відбудували, але 1541 р. татарам вдалося його повторно знищити. Цьому замку належала важлива роль в обороні південних рубежів Великого князівства Литовського, тому напередодні 1546 р. замок знову згадується як функціонуючий. Втім невдовзі він вже вкотре був взятий татарами, які всі укріплення перетворили в руїни [20, 32–33]. Після цього територія Звенигородщини надовго залишалася пустою. Повторне заселення цього краю розпочалося у 1620-х рр. Протягом цього часу посада звенигородського старости зберігалася, але вона була титулярною, оскільки особи, що йменувалися звенигородськими старостами, жодної юрисдикції щодо нібито існуючого староства не мали. Після появи тут населених пунктів Звенигородка з околицею належала то до Корсунського, то до Богуславського староства.

Лише з 1650 р. документи фіксують окремого звенигородського старосту – Лукаша Гулевича. Після ряду переселень місцевого населення на Лівобережжя (як добровільних, так і примусових) та згону жителів Звенигородщини 1711–1712 рр. у тому ж напрямі край знову опинився у складі Корсунського староства [15, 50, 87]. Лише у 1750-х рр. Звенигородське староство як самостійна одиниця королівських маєностей Речі Посполитої відродилося. Староство на ленному праві тримали з 1755 до 1780 р. Фелікс Солтик, а протягом 1780 – 1793 рр. – його дружина Соломея Солтикова [7, 121].

Територія цього староства охоплювала басейн південної частини серединної та нижньої течії річки Гнилий Тікич. Південною межею староства була річка Вись: від впадіння в неї р. Калигірки до устя спільного русла Гірського і Гнилого Тікачів [7, 119; 18, 14]. Староство постійно потерпало від зазіхань власників сусідніх земельних комплексів: зі сходу – Смілянщини Любомирських, з заходу – Уманщини Потоцьких, з півночі – Лисянщини Яблонівських, згодом Браницьких [5, 29–30; 7, 119–126; 8, 39–44v.]. Внаслідок цього, а також в зв'язку з відсутністю сировини, зокрема лісів, придатних для паління попелу і виготовлення поташу [7, 134], староство в економічному відношенні значно поступалося сусіднім земським володінням: Уманщині й Смілянщині. Відповідно його залюднення відбувалося дещо уповільненими темпами. Це характеризувало як християнську, так і єврейську колонізацію.

Вперше за досліджуваний період точні дані щодо єврейського населення Звенигородщини дає нам ревізія єврейських кагалів (так зване «поголівне») 1765 р., проведена згідно постанови конвокаційного сейму від 7 березня 1764 р. [3, 1]. Ця ревізія нараховує 92 особи єврейської національності, що мешкали в 13 населених пунктах староства (тут і далі див. додаток А). Найбільшими осідками євреїв на тоді були Звенигородка – 16 осіб і містечко Калниболото (сучасний Катеринопіль) – 19 осіб.

Проведена того ж року люстрація (генеральна ревізія) Звенигородського староства подає всього 18 населених пунктів, з них 9 слобід – осад, звільнених від сплати податків на користь держави [5, 22–29]. Порівняння люстрації з поголівною ревізією показує, що євреї, як правило, уникали селитися в мало залюднених слободах. Взагалі, люстрація свідчить, що євреї в старостві з'явилися недавно. В ній, наприклад, відзначено відсутність осілих євреїв в Звенигородці, за виключенням корчемного орендаря [5, 22]. Це свідчення, слід вважати недостовірним, на відміну, від даних поголівної ревізії, яка, як вже згадувалося, фіксує тут 16 євреїв. Принагідно слід зазначити, що статистичні дані офіційних документів про євреїв викликали сумнів щодо достовірності як в сучасників, так і в дослідників [19, 157–160]. Серед

євреїв був поширений забобон про те, що народ, який буде полічений, згине [17, 200]. Відтак, навіть дані поголівної ревізії слід вважати заниженими. Крім того, більш пізні поголівні ревізії прикордонних з Росією староств фіксують велику ймовірність переходу частини кагалу за кордон на час ревізії [3, 330].

Причини розходження в даних згадуваних документів щодо числа євреїв, які мешкали на території Звенигородського староства, пояснюються також і об'єктивними чинниками. 60-ті рр. – це пік розвитку гайдамацького руху на Правобережній Україні. Звенигородщина виявилася в його епіцентрі. Для гайдамаків євреї виступали, поряд з шляхтою і уніатським духовенством, сильним подразником і, дуже часто, ставали жертвами їх дій. Натомість, оборонних споруд, які могли б дати прилисток євреям, у Звенигородці, за виключенням шпихліру, не було [5, 22]. Тому не випадково, що під час Коліївщини 1768 р. територію Звенигородщини та суміжних територій, за свідченням очевидців, євреї залишили. Вони переважно сконцентрувалися в Умані, де в результаті переходу сотника надвірної міліції Потоцьких Івана Гонти на бік повсталих і швидкого взяття міста гайдамаками, значною мірою, були винищені [6, 384].

Однак, після придушення Коліївщини російськими військами і стабілізації ситуації в Південній Київщині євреї знову потягнулися в Звенигородщину. Вже поголівна ревізія 1775 р. фіксує в Звенигородському старостві 111 євреїв, що на 19 осіб перевищує число євреїв за станом 1765 р., тобто напередодні Коліївщини. Найбільше євреїв ця ревізія виявила знову ж таки у містечках Звенигородці й Калниболоті (відповідно 21 та 29 осіб). Дещо змінилася географія розселення євреїв. Вони, як і 1765 р. мешкали в 13 населених пунктах. Цілком природно, що євреї з'явилися в п'яти осадах: двох селах (Залізничка і Юрківка), які в 1765 р. були ще слободами, ще в двох селах (Гуляйполе і Багачівка) й одній слободі (Михайлівка), що лежали поряд з основними центрами їх проживання – Звенигородкою і Калниболотом. Натомість, інші п'ять населених пунктів староства євреїв у 1775 р. вже не налічували. Очевидно, виявилися неперспективними осади: село Вербовичі і слобода Лохова, оскільки в наступних після 1765 р. люстраціях староства їх назви не фігурують. Пояснюється і відсутність євреїв у селі Вербівці: село в той час стало об'єктом нападів людей власника Смілянщини Ксаверія Любомирського [7, 124] і, як наслідок, була небезпечним для проживання місцем. Щодо зникнення євреїв в селах Верески і Розсохуватка, то тут вичерпну відповідь дає наступна (1778 р.) поголівна ревізія, яка вказує, що орендарями у Вереськах є русин (українець), а у Розсохуватці – волошин (молдаванин) [3, 333–334].

Поголівна ревізії євреїв звенигородського кагалу 1778 р. свідчить про значне пришвидшення єврейської колонізації території староства. За три роки (1776, 1777 і 1778) число євреїв в ньому зросло вдвоє і склало 222 особи. Вони мешкали вже у 21 населеному пункті староства. Лише дві осади покинули євреї порівняно з 1775 р.: очевидно вимушено слободу Михайлівку, яка 1774 р. була фактично знищена збройним козацьким загonom Ксаверія Любомирського [7, 123–124], і село Залізничку, яке, ймовірно, тримав в оренді якийсь час не євреї.

Ця ж ревізія 1778 р. констатує факт бурхливого зростання єврейського населення в селі Стебному і навпаки уповільнення їх збільшення у Звенигородці. Можливо це є свідченням спроби звенигородських євреїв приховатися від перепису в сусідньому Степному, але більш ймовірно – наслідком несприятливих, детальніше невизначених політичних умов для проживання євреїв у Звенигородці.

Наступний поголівний перепис євреїв староства датований 1784 р. Він фіксує 300 євреїв, що дає приріст порівняно з 1778 р. в 28%. Вперше з'являються сталі помешкання євреїв (не при корчмах, шинках чи винокурнях) – 14 будинків у Звенигородці [3, 373]. На 1784 р. євреї мешкали вже у 27 населених пунктах Звенигородського староства. Єврейська оренда і шинкарство поступилися християнській у селі Ігнатівка і слободі Попів Ріг; слобода Черкацька, де 1778 р. нараховувалося 8 євреїв, що входили, ймовірно, до сім'ї місцевого шинкаря, у 1780-х рр. як населений пункт Звенигородського староства не згадується. Натомість євреї витіснили своїх християнських конкурентів з сіл Залізничка і Розсохуватка і опанували ще сім нових сіл та слобід староства.

Протягом 80-х рр. XVIII ст. єврейська колонізація Звенигородського староства продовжувала наростати. Поголівний перепис євреїв 1787 р. налічує вже 387 осіб. Єврейські орендарі й шинкарі з'являються ще в трьох населених пунктах – селах Радчисі й Новому Ставі та хуторі Стойкові. Найбільш заселеними євреями населеними пунктами залишалися містечка Калниболото (98 осіб) та Звенигородка (51 особа, з них 7 на передмісті). Втім єврейське населення Звенигородки зменшилося порівняно з 1784 р. на 15 осіб. Так само зменшилося тут число і єврейських будинків – їх стало 13 [3, 495].

Згідно підрахунків, зроблених на основі інвентаря Звенигородського староства, складеного у другій половині 1780 р. [8, 4–18v.], населення цієї королівщини складало 6636 осіб. Дослідження цього ж інвентаря показує, що єврейське населення внаслідок того, що було в переважній більшості неосілим в старостві, у ньому, як правило, не відображене. Підрахунки даних поголівних реєстрів євреїв 1778 та 1784

пр. свідчать, що кагал староства збільшувався в середньому на 15–16 осіб щорічно. Отже, наприкінці 1780 р. чисельність єврейської громади складала 253 особи, або 3,7% від загального населення королівщини. Подібний відсоток був характерний для староств сусіднього Київського воєводства [13, 216].

Щодо зайнятості євреїв, то, як вже побіжно зазначалося, її складовими виступали оренда, винокуріння, торгівля.

Особливо широкого розмаху набула єврейська оренда корчем. Якщо за даними 1765 р. корчемна оренда (між іншим дуже централізована – надана всього за одним контрактом) складала 20 тисяч 800 злотих [5, 29], то згідно люстрації 1789 р. – вже 95 тисяч 280 злотих [9, 56–60]. За даними цієї люстрації в Звенигородському старостві нараховувалося 32 корчми [9, 128–134]. До корчемної оренди, як правило, додавалася оренда млинів та винниць (гуралень і броварень) [1, 128–132; 5, 28]. Того ж 1789 р. в старостві було 23 млини, що на один млин менше, ніж 1765 р., але їх потужність значно зросла: млини мали 47 каменів проти 26, 127 ступ проти 23, 21 пару фолюшів, яких люстрація 1765 р. взагалі не фіксує [9, 56–60; 5, 27–29]. Кількість гуралень і броварень 1789 р. сягнула числа 23 [9, 56–60]. Всі корчми, млини та винниці Звенигородщини, за незначними винятками, перебували в єврейській оренді.

Про одного з таких орендарів оповіла у 1787 р. Соломея Солтикова у листі до магната Щесного Потоцького. Як свідчить її лист, Хаїм Беркович декілька років перед цим тримав у старостві значні оренди. Після його смерті (очевидно, цілком несподіваної для старостиної) дружина померлого не змогла розрахуватися з орендодавцем і С. Солтикова змушена була погодитися на відтермінування внесення орендних плат. Вдова залишила у Калниболоті в своєму помешканні котли та інші речі свого чоловіка й виїхала до батька у Тростянець. Брат померлого – Сруль Беркович, що на той час тримав у оренді село Маньківку, прибув до Калниболота й вивіз ті речі. Крім цього, Сруль підмовив пасерба вдови – Арлиська – забрати із застави її речі й втекти у невідомому напрямі. Оскільки всі задіяні у такому беззаконні особи перебували або переховувалися у володіннях Щ. Потоцького, С. Солтикова просила сприяти в їх розшуку [2, 12–12 зв.].

Найбільший прибуток для євреїв давала оренда населених пунктів в цілому. Як правило, вона тривала один рік. Орендар вносив старості орендну плату двома ратами (частинами): першу – за чотири тижні перед Новим Роком, другу – наприкінці завершення оренди, яка укладалася, зазвичай, весною, перед початком польових робіт. Плата вносилася орендарем або російськими рублями, карбованими за правління

Єлизавети Петрівни, або польськими срібними грошами, що свідчить, між іншим, про кризовий стан фінансової системи Речі Посполитої. Тимчасовій юрисдикції орендаря підлягали млини і винниця. З меленого чи горілки на користь скарбу або ж військового гарнізону орендар побирати частку права не мав; натомість, з меленого іншими особами орендарю належало дві мірки, а мельнику – третя. В свою чергу, орендар з мельником мали виділяти кошти на вивезення попелу і купівлю каміння. Громаду договір оренди зобов'язував почергово (поколіїно) косити сіножаті, збирати сіно, складати сіно в скирти або ж надавати віз для його перевезення. Якщо ж селянин відмовлявся виконувати ці повинності, то мав заплати орендарю 3 польських злотих. На громаду також покладалася обов'язок возити дерево до орендарської винниці. Продаж горілки було чи не найважливішим джерелом орендарських прибутків, тому орендарі в договорах з старостами домагалися заборони куріння горілки не лише для селянської громади, але й часто для попів і місцевої шляхти, за винятком okazij типу весілля тощо. Всі жителі орендованого села, слободи чи містечка, за винятком козаків і мельників, мали почергового сторожувати нерухомість і майно, що перебували в оренді. Часто дозволялося орендареві заснувати селітряний майдан для виготовлення селітри. Договір при цьому зобов'язував орендаря сплатити до державної казни 1 тисячу злотих за використання права державної монополії, до якої відносилось селітроваріння. Орендар отримував і судові функції щодо селян. Щоправда, чинив він його не одноосібно, а залучаючи вйта та двох представників громади. Заборонялося орендареві будувати свою винницю. За два тижні до завершення оренди орендар звітувався перед представником старости [1, 128–132].

Значна частина євреїв староства займалася торгівлею. Так, люстрація 1789 р. фіксує в Звенигородці кільканадцять євреїв (цифра, безумовно, значно занижена), що живуть в хлопських хатах; з них частина належала до оренди, а інші займалися дрібним гендлем [9, 127]. Та ж люстрація серед будівель іншого значного центру проживання євреїв в старостві – містечку Калниболоті – називає «великий ратуш з крамами» [9, 130], який, судячи з тогочасної логіки речей, мав перебувати в єврейських руках. Подібне можна сказати і щодо зафіксованої в Звенигородці інвентарем 1780 р. «через дорогу навпроти корчми», що знаходилася посередині ринку, рубленої хати для шинкування [8, 4 v.]. Даний інвентар нараховує в Калниболоті, крім ратуша, ще 14 крамниць [8, 11].

Зрідка представникам звенигородського кагалу вдавалося здійснити і досить серйозні торгові операції, очевидно, що не без значної вигоди для себе. Так, 2 січня 1792 р. в Звенигородці група

калніболотських і звенигородських орендарів: Мендель Шмуйлович, Хаїм Морткович, Мошко Геніхович, Янкель і Лейзор Пейсаховичі, Абрам Морткович, Мошко Лейбович, Мойса Фабішович, Абель Лейбкович, Рунін Зельманович, Елі Давидович, Мортко Пейсахович, Хаїм Лейзорович – уклали контракт з уповноваженим Коронного скарбу Миколаєм Кастеллі на різ бидла в Калніболоті протягом 1792 р. і віддавання худоби в руки Кастеллі, очевидно, на потреби війська, в кінці кожного кварталу за 2500 злотих польських [1, 156–157].

Таким чином, у другій половині XVIII ст. під тиском, насамперед, економічних обставин євреї з Волині й Поділля потягнулися на південну Київщину та південний схід Брацлавщини, в тому числі й на територію Звенигородського староства. Відсутність тут жорсткої конкуренції з боку своїх одноплемінників, міщан та шляхти створювала кращі умови для єврейського підприємництва, ніж ті, що існували в регіонах, з яких вони прибували. Це переважувало небезпеку прикордонного життя, яке, як, наприклад, у 1768 р., приносило масштабні катастрофи для єврейської громади. Укорінення євреїв у досліджуваний період ще набуло сталих ознак. Місцеві євреї зберігали тісний зв'язок з попереднім місцем проживання, часто поверталися туди, коли завершувався термін оренди того чи іншого майнового комплексу. Однак неухильні економічні й політичні тенденції, що посилювали роль Російської імперії у внутрішній політиці Речі Посполитої, зміщували основний напрям її зовнішньої торгівлі на схід та південний схід, неминуче обумовлювали осідання тут єврейських підприємців і, взагалі, досить швидке збільшення єврейського населення в недалекому майбутньому.

---

1. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАК). – Ф. 46: Звенигородський магістрат. – Оп. 1. – Спр. 1: Книга трансакцій до міста Звенигорода.

2. ЦДІАК. – Ф. 49: Потоцькі. – Оп. 2. – Спр. 2430: Листи Солтиків до Потоцьких.

3. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссией для разбора древних актов, учрежденной при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе (Архив ЮЗР). – К., 1890. – Ч. V. – Т. 2: Переписи еврейского населения в юго-западном крае в 1765–1791 гг. – Вып. 1.

4. Архив ЮЗР. – К., 1890. – Ч. V. – Т. 2: Переписи еврейского населения в юго-западном крае в 1765–1791 гг. – Вып. 2.

5. Архив ЮЗР. – К., 1905. – Ч. VII. – Ч. 3-2: Акты о заселении Южной России; Люстрации украинских староств XVIII ст.

6. Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.: Збірник документів.

– К., 1970.

7. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD). – Archiwum Skarbu Koronnego (ASK). – Dz. 46.9.

8. AGAD. – ASK. – Dz. 56. Z 8.

9. AGAD. – ASK. – Dz. XLVI – 9.

10. Антонович В.Б. О промышленности Юго-Западного края в XVIII ст. // Записки юго-западного отдела императорского географического общества. – К., 1874. – Т. 1.

11. Бершадский С.А. Литовские евреи. – СПб., 1883.

12. Боровой С.Я. Еврейская землевладельческая колонизация в Новой России: Политика – Идеология – Хозяйство – Быт: по архивным материалам. – М., 1928.

13. Каманин Н.М. Статистические данные о евреях в Юго-Западном крае во второй половине прошлого века (1765–1791 г.) // Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, учрежденной при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – К., 1890. – Ч. V. – Т. 2. – Вып. 1.

14. Крикун М. Брацлавське воеводство у XVI – XVIII століттях. – Львів, 2008.

15. Крикун М. Згін населення з Правобережної України в Лівобережну 1711–1712 років (До питання про політику Петра I стосовно України) // Україна модерна. – Львів, 1996. – Ч. 1.

16. Никотин И.В. Столетний период (1772–1882 г.) русского законодательства в присоединенных от Польши губерниях. – Вильна, 1886. – Т. II.

17. Перковський А.А. Етнічна і соціальна структура населення Правобережної України у XVIII ст. // Історичні джерела та їх використання. – К., 1969. – Вип. 4.

18. Jabłonowski A. Atlas ziem ruskich dawniej Rzeczypospolitej. – Warszawa; Wiedeń, 1905.

19. Korzon T. Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764–1794). Badania historyczne ze stanowiska ekonomicznego i administratywnego. – Kraków; Warszawa, 1897. – Т. 1.

20. Nykiel B. Zdrada Bohdana Słupicy w 1551 r. // Соціум. Альманах соціальної історії. – К., 2006. – Вип. 6: «Вірність» – «зрада» в уявленнях і практиках середньовіччя і раннього Нового часу.

ДОДАТОК А
ЄВРЕЙСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ ЗВЕНИГОРОДСЬКОГО СТАРОСТВА*

Населені пункти	1765 р. кількість	1776 р. кількість	1778 р. кількість	1784 р. кількість	1787 р. кількість
містечко Звенигородка	16	21	25	66	44 + 7
село Стебне	8	5	26	9	11
село Єрки	7	7	9	14	11
село Ігнатівка	5	9	5	-	-
містечко Калниболото	19	29	54	95	98
слобода Вереськи	2	-	-	-	-
село Новоселиця	5	4	7	2	8
село Розсохуватка	8	-	-	4	4
слобода Колодисте	4	12	6	2	9
слобода Лоташова	6	2	7	5	13
село Вербовичі	2	-	-	-	-
село Вербівець	6	-	4	6	9
слобода Лохова	4	-	-	-	-
село Залізничка	-	5	-	7	8
село Гуляйполе	-	4	9	5	12
село Юрківка	-	7	4	7	36
село Богачівка	-	4	7	6	9
слобода Михайлівка	-	2	-	-	-
слобода Черкацька	-	-	8	-	-
село Озірна	-	-	7	11	12
слобода Попів Ріг	-	-	4	-	-
слобода Сосова	-	-	6	5	7
слобода Пальчик	-	-	5	4	5
слобода Петраківка	-	-	9	4	6
слобода Гончариха	-	-	5	4	5
слобода Бродецьке	-	-	5	4	16
слобода Шостакова	-	-	7	6	11
село Хлипнівка	-	-	-	7	2
село Гудзівка	-	-	-	5	3
село Скаловата	-	-	-	8	4
слобода Лисича Балка	-	-	-	4	8
слобода Ямпіль	-	-	-	3	6
слобода Піщана	-	-	-	4	7

слобода Луківка	-	-	-	3	7
село Радчиха	-	-	-	-	2
село Новий Став	-	-	-	-	4
хутір Стойків	-	-	-	-	3
Всього	92	111	222	300	387

* Складено на основі: Архив Юго-Западной России. – Киев, 1890.
– Ч. V. – Т. 2: Переписи еврейского населения в юго-западном крае в 1765–1791 гг. – Вып. 1. – С. 9, 215, 335–336, 373–374; Вып. 2. – С. 495.